

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ

“СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

Исторически факултет, Катедра “Етнология”

ИВЕТ ОРЛИНОВА ФАНДЪКОВА

**КИТАЙСКАТА ОБЩНОСТ В СОФИЯ В НАЧАЛОТО
НА 21 ВЕК**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

НА ДИСЕРТАЦИЯ

ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА

НАУЧНА И ОБРАЗОВАТЕЛНА СТЕПЕН «ДОКТОР»

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ: ДОЦ. ТАНЯ БОНЕВА

СОФИЯ, 2015

ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Дисертацията се състои от увод, три глави, заключение, библиография, интернет източници. Обемът на разработката е 266 страници.

СЪДЪРЖАНИЕ:

УВОД

- 1. Обект на изследване и задачи на дисертационния труд.....5**
- 2. Значение и актуалност на темата в сферата на българските миграционни изследвания.....11**
- 3. Методология.....18**

ПЪРВА ГЛАВА

ТЕОРЕТИЧНИ КОНЦЕПЦИИ

- 1. Развитие на представите за миграцията в социалните науки.
Икономическия дискурс.....25**
 - 1.2 Функционалните подходи.....25
 - 1.3 Структурните модели.....28
- 2. Миграционни системи и миграционни мрежи.....30**
- 3. Транснационализъм.....34**
- 4. Глобализация.....41**
- 5. Теоретичният модел на дисертацията.....45**

ВТОРА ГЛАВА

КИТАЙСКАТА МИГРАЦИЯ – ИСТОРИЯ, ФАКТОРИ, РАЗВИТИЕ В СЪВРЕМЕННОСТТА

1. Историческо развитие.....	48
1.2 Китайската емиграция до средата на 19-ти век.....	48
1.3 Миграцията от Китай на Запад след средата на 19-ти век.....	50
1.4 Миграцията от Китай от 1949г. до началото на 80-те години на 20-ти век.....	54
2. Фактори за развитието на съвременната китайска миграция.....	56
2.1 Икономическо развитие на Китай след реформите от края на 70-те години на 20-ти век.....	57
2.2 Обществено развитие след реформите от края на 70-те години на 20-ти век.....	61
3. Съвременната китайска миграция.....	66
3.1 Нарастващият темп на миграция от Китай.....	66
3.2 Глобализация на китайската миграция.....	70
3.2.1 Дестинациите.....	70
3.2.2 Изходните точки на миграцията от Китай.....	71
3.3 Характеристиките на съвременните китайски мигранти.....	75
3.4 Нелегалната миграция.....	78
4. Съвременната китайска миграция към Европа.....	83
5. Китайските мигранти в Източна Европа.....	93
6. Китайската миграция към България.....	100

ТРЕТА ГЛАВА

КИТАЙСКИТЕ МИГРАНТИ В БЪЛГАРИЯ

1. Трудова сфера на китайските мигранти в България.....	115
1.1 Ресторантите.....	115
1.2 Търговията.....	129

1.3	Значение на трудовите модели на китайските мигранти в България	
1.3.1	Етническият бизнес.....	141
1.3.2	Китайската семейна фирма.....	151
1.3.3	Трудът като ценност.....	156
2.	Общностни структури на китайските мигранти в България.....	161
2.1	Китайският квартал.....	161
2.2	Модели на общностна комуникация.....	167
2.3	Организациите.....	174
3.	Идентичност.....	183
3.1	Конструиране на идентичността.....	183
3.2	Национална принадлежност.....	186
3.3	Проблеми за етничността.....	193
3.4	Отношение към родното място.....	197
3.5	Семейството.....	204
3.6	Език и образование.....	211
4.	Китайските мигранти като част от българското общество.....	215
	ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	230
	БИБЛИОГРАФИЯ.....	239
	ИНТЕРНЕТ ИЗТОЧНИЦИ.....	263

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

ОБЕКТ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО:

Миграционните процеси в световен мащаб са явление, което засяга различните общности и се отразява на всички аспекти на тяхната съвременна битийност. Подобни тенденции могат да се наблюдават и в българското общество, в което през последните десетилетия се наблюдава процес на интензификация на миграционната активност. Негов израз е появата на нови миграционни общности, които не съществуват преди началото на демократичния преход. Такава е китайската мигрантска група на територията на Република България. Тя е сред най-новите имигрантски общности, чието оформяне започва в началото на 90-те години на XX в. Именно тя се явява и основен обект на изследване в предлагания дисертационен труд.

ЦЕЛИ И ЗАДАЧИ:

Подобно пространно изследване върху китайската общност в България липсва до този момент в българското научно поле. Това определя като основна цел на изследването, създаването на една синкретична картина на миграцията на китайците в България. Това означава, да се отговори преди всичко на няколко базисни въпроса, а именно:

1. кои са причините за съществуването на китайска мигрантска група в България
2. как се случва процесът на миграция
3. кои са основните характеристики на мигрантския живот на китайците у нас

На база на тези проблемни кръгове е структуриран целият труд, като първоначално фокусът е върху анализа на причините и процесите водещи до съществуването на китайската мигрантска група в България. Това е основата, на която трябва да стъпи всяко пионерско изследване на мигрантска общност и елемент, без който е невъзможно да се направи последвалата характеристика на живота на китайците у нас. Първите два изследователски въпроса се разглеждат на база на заложената хипотезата, че китайската миграция в България по своята същност не

представлява уникално явление, а е следствие и рефлексия на един глобален процес, който формира свои специфични модели, варианти и проявления. Третата тематична област е в корелация с поставената хипотеза, като едновременно я подкрепя и способства за създаването на един смислен и пълнокръвен образ китайската мигрантска група в България. Стремешът тук не е да се състави една изчерпателна картина, а да се маркират най-важните и действени черти от образа на китайските мигранти у нас.

ХРОНОЛОГИЧНА РАМКА:

Хронологичния диапазон обхваща годините от 1989 г. до днес. Долната граница е сравнително ясно открояема, тъй като компактни китайски общности през годините на социализма в България няма. В този смисъл хронологически изследването заема 25-те години на т.нар. демократичен преход у нас. Характеристиките на този период, от значение за настоящата тема, са преди всичко интензивните миграции и интензифицираната мобилност на индивиди и групи от хора и формирането на нови общности, без аналог в предишни периоди.

АРЕАЛ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО:

Уточнява се и ареала на изследването, като формално пространствено е ограничен до град София. В хода на работата на терен сред китайската общност обаче се открие фактът, че групата на „софийските китайци“ е не само най-голямата в страната, но почти покрива китайската диаспора в България. В този смисъл може да се твърди, че изводите, направени в хода на изследването, дават и една обща картина на китайската миграция не само в столичния град, но и на територията на цялата страна.

ПРИНОС И АКТУАЛНОСТ:

Темата на изследването, по която до момента няма толкова дълбочинно изследване в българската научна литература, в значителна степен определя приносния му характер. То има за задача да запълни една празнина в етнологичната наука и да допринесе за обогатяване палитрата от изследвания, посветени на миграционните процеси в България. В дисертацията е направен преглед на българските миграционни изследвания, чрез които се очертава значението и мястото на настоящия труд, в

научната литература. Спрямо обрисваната картина на миграционните изследвания у нас, се откроява значително по-слабият изследователски интерес към имиграционните процеси. В този смисъл дисертацията се опитва да преодолее тази неразвитост на имиграционните изследвания и това до голяма степен аргументира избора на изследователски обект. Настоящият труд цели и да допринесе с въвеждането и употребата на съвременни теоретични концепции. Опитът да се покаже същността на една миграционна група като транснационална е също един от редките в родните миграционни изследвания. Това е изключително ценен поглед, който може да даде съвсем различно разбиране от традиционното на редица въпроси свързани с мигрантските групи и като цяло по въпросите на изграждане и развитие на идентичността, локалните и национални измерения на принадлежност, стопански модели, нови ценности, нагласи и потребление, глобални отношения, информационни общества и други.

МЕТОДОЛОГИЯ:

Теренното изследване се осъществи посредством класическите методи на етнологията и антропологията, допълнени от някои нови подходи свързани както с набирането на качествена информация, така и със способи даващи и количествен израз. Това включва полу-структурирани дълбочинни интервюта с представители на китайската мигрантска общност у нас; неформални разговори; включено наблюдение; виртуален терен; разговори с българи, за изграждането на външната представа и отношение към китайската общност. Материалът беше събран в периода 2013г.-2014 г., на територията на град София, където е и по-голямата част от китайската общност в България, както и единични контакти в гр. Пловдив и гр. Перник. Проучването беше осъществено на етапи – пилотно изследване с цел събиране на достатъчно количество материал за формулирането на работните хипотези и същинско изследване, по време на което се събра останалият материал. Полу-структурираните дълбочинни интервюта представят разговор с един или повече представители на изследваната общност, като събеседването се извършва на база предварително зададен въпросник, набелязващ основни теми, но конкретните въпроси се оформят непосредствено в хода на разговора, спрямо характера и изискванията на конкретното интервю. Тази техника позволява едновременно с намирането на отговор на най-релевантните въпроси за изследването и персоналното конструиране на проблема от самите респонденти, чрез избора и

оформянето на факти, които самите те смятат за най-важни и както те ги виждат. По този начин подходът се доближава до идеята на Geertz за концепции „близки до опита”¹. Качественият метод позволява анализирането на събрания материал чрез категории, извлечени от самия материал и характерни за него. Качествените изследвания по принцип предполагат по-малкия размер на извадката, тъй като техния смисъл е в детайлите и значението на информацията, а не като техника за открояване на цялостни изводи и хипотези. Това, което се търси с този метод е набиране на достатъчна информация, която да покаже основните елементи на проблема, без да се достига до момент, в който информацията да стане повтаряща се и ненужна. В този смисъл стремежът е съставянето на една наситена извадка. При този тип изследване и еднократното регистриране на определен факт е ценно, тъй като се търси разбиране на смисъла, който се съдържа в него. За тази цел полезни са не само дълбочинните интервюта, но и неформалните разговори, които добавят именно това насищане към вече регистрираните факти. Броя на дълбочинните интервюта е 15, а на неформалните разговори надвишава 30. Търсен е и конкретен профил на респондентите, който да способства за една представителна извадка и да е съобразен с характеристиката на групата. Възрастовата категория на респондентите е от 14 до 55 години, като обаче масата от тях са между 20 и 45, което е отражение на възрастовия профил на общността. Опитът е да се обхванат двата пола, но жените са едва една четвърт от респондентите, което не е в синхрон с възрастовата структура на групата, а както ще се представи в текста е в резултат на културни и социални специфики. Почти всички трудови мигранти са семейни, като повечето живеят тук с поне един член на семейството си. Повечето имат средно образование. Тези характеристики не се отнасят до групата на студентите, които представляват отделен случай. Респондентите са цитирани с инициали, за да се спазят възприетите в етнологията етични норми.

От спецификата на терена, затвореността на групата и пречките в комуникацията, в хода на теренното проучване се установи, че дълбочинното интервю не е най-рационалният и ефективен метод, за набиране на етнографски материал и се налага разностранна и смесена методология. Така в настоящото изследване се смесват качествени методи, с такива носещи и количествена информация, които се третират като допълващи стратегии за събиране и за анализ на емпиричния материал. С това

¹ Geertz, C. From the native's point of view: On the nature of anthropological understanding. *Bulletin of the American Academy of Arts and Sciences*, 28(1), 1974, pp. 26-45. (http://hypergeertz.jku.at/GeertzTexts/Natives_Point.htm)

дисертационният труд се присъединява към нарастващия брой миграционни изследвания, които подчертават предимствата на прилагането на смесени методологии при събиране и анализ на емпиричен материал, пред следването на една методология.

Именно неформалните разговори, имат за цел набирането както на качествен материал, така и на количествена информация с цел установяване на статистическа значимост. Количественият набор от данни служи за проверка на валидността на твърденията, направени на базата на качествения подход и се цели ограничаване ефекта от субективната намеса на изследователя. Чрез неформални разговори се събира информация със статистическа значимост, най-вече по въпросите за мястото на произход, годините и начина на влизане в страната, типа на икономическите занимания, езиковото ниво, семейният модел, етническите отношения, практиките при комуникация с местните, плановете за развитие и други. Неформалните разговори допринасят и за събирането на специфична качествена информация, чието споделяне се влияе от официалното интервю и запис на разговора.

Включеното наблюдение има както качествено, така и количествено измерение на информацията. Социалната мрежа „Фейсбук“ също може да бъде обект на включено наблюдение. Коментарите позволяват да се видят както личните взаимоотношения, така и въобще процеса на обществена комуникация, да се регистрират социалните кръгове и контактите, степента на взаимодействия, тематичните сфери, които са обект на интерес и прочее.

Емпиричният материал е повлиян от езиковите пречки поради ниското владение на общия език за разговор на повечето мигранти. Тъй като мигрантите заявяват, че знаят само китайски и български интервютата бяха осъществявани предимно на български език. Малка част на английски и то само със студенти, които бяха единствената категория от изследваните субекти, които го владееха. Има и няколко интервюта с помощта на непрофесионални преводачи.

Към методологията трябва да се прибави и употребата на статистически данни и информация от медиите. Част от тях се намират в трудовете на отделни автори, интернет ресурси, данните предоставени от различни официални и държавни институции.

ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

УВОД:

В уводната част се изяснява обекта на изследване и задачи на дисертационния труд. Задава се неговите хронологически рамки и изследователски ареал. Отчита се актуалността и приносният му характер, на база съществуващите родни миграционни изследвания, като за целта на последните е направен кратък преглед. Излага се и методологията, която се следва при провеждането на теренното изследване, описват се начините, по които е събран емпиричният материал, очертават се стъпките, които са следвани при неговия анализ и се разкриват характерните му особености.

ПЪРВА ГЛАВА:

В настоящата работа китайската миграция се разглежда като частен случай на миграционните процеси изобщо. Именно това налага присъствието на кратък преглед на теоретичните концепции, които задават рамката на миграционните процеси като цяло. Това изложение цели, както да не ошети изследването от концептуална яснота, така и да се фокусира най-вече върху идеите полезни за конкретния труд. За целта първо са представени основни посоки и достижения на миграционните теории, без претенция за изчерпателност, а по-нататък се посочват и детайлизират концепциите, използвани в конструирането на тезите и анализа на настоящия труд. Прегледът на теоретичните постановки показва, че няма единни и общовалидни подходи, чиито “инструменти” могат да бъдат ползвани, което налага възприемането на набор от концептуални модели, чрез които да се очертаят различните аспекти на това изследване. Според теоретичната позиция, заета в дисертационния труд се определят като най-релевантни мрежовия подход, съдържащ в себе си идеите на миграционните системи и миграционните мрежи и концепцията за транснационализма. Обръща се внимание и на темата за глобализацията, имаща отношение към изследвания проблем.

ВТОРА ГЛАВА:

Следващата идейна част представя и анализира онези специфични фактори, които са причина за формирането и съществуването на китайската мигрантска общност

в България. На база формулираната цел на изследването и съответна структура, се изисква преди всичко разглеждането на общия проблем за китайската миграция в световен мащаб. Миграцията на китайците е глобален феномен, както с вековна история, така и с множество проявления в съвременността, което налага преглед на развитието на миграционните движения от Китай в диахронен и синхронен план. Най-напред се представя историческото развитие, за да има база за позиционирането и анализа на съвременния феномен, който се регистрира в настоящето изследване. Сравнително-историческият план е нужен, защото не говорим просто за събитийна хронология, а за осъществяване на континуитет в развитието на процеса. Това е необходимо най-вече за отграничаването на приликите и разликите, които отличават един исторически период от друг и за охарактеризиране на съвременния модел на миграция от Китай и факторите, отговорни за него.

Като основни движещи сили на съвременната китайска миграция се посочват модернизацията на Китай от една страна и глобализацията и от друга, като провокираща и влияеща на този процес. развитието на Китай до голяма степен е резултат от политиката на страната, целяща да я приобщи към световната общност, да овладее новите глобални механизми, да установи контрол над тях и да вземе от възможните позитиви. Новият курс на Китай се изразява в една мащабна реформа, започнала в края на 70-те година на 20-ти век, която променя съществено икономическите, социални и културни реалности на КНР. Резултатът е видимо подобряване на икономическите характеристики на определени региони, чрез целенасочена политика за трансформирането и включването им в производствен и търговски обмен със западните капиталистически пазари. Промяната има политически и социален аспект, свързан с улесняване миграцията на населението. Първоначално това се изразява в една по-свободна вътрешна мобилност, която в последствие оказва влияние и повишава международната миграция на китайското население. Ефект от това отваряне на КНР към по-глобални отношения е и навлизането на „западни“ модели и ценности, които на свой ред влияят върху увеличаването на мобилността и миграцията от тези места. Като цяло резултатът е повишаване стандарта на живот, финансовият капитал, знанията и уменията на населението от подложените на реформата региони. Тази промяна се оценява положително от КНР, което се отразява в опит, централен и/или регионален за стимулиране и контрол на миграцията. Именно тези нови реалности в политическото, икономическото, демографско, социално и прочее развитие на Китай,

провокират една непозната до сега миграционна активност и поставят основите на съвсем нов тип китайска миграция в съвременността.

Следващата част цели очертаването на съвременните характеристики на миграцията от Китай и открояването на специфичното място, което заема китайската миграция сред останалите миграционни движения. Изхождайки от идеята за миграционните системи и с помощта на прегледа на историческите потоци и модели на миграция от Китай, се цели да се разграничи съвременния тип миграционен процес, стоящ в основата на случващата се в началото на 90-те години на 20-ти век китайска миграция към България. Отчита се, че миграцията от Китай в съвременността е силно диференцирано явление, което изисква да се покажат отделните проявления, тенденции и потоци от мигранти. Миграцията от Китай се охарактеризира и типологизира най-вече спрямо местата на произход и търсените дестинации. Тази нова миграция, въпреки че води началото си от вече установените миграционни линии, започва да разширява обхвата си, насочвайки се към нови дестинации, сред които се оказва и България. Това разрастване води до едно глобализиране на китайската миграция през последните две десетилетия. От значение за посоките и темпа на този процес стоят фактори като наличието на исторически миграционни отношения между местата на произход и дестинациите, наличието на специфичен икономически контекст, трудови ресурси, имиграционни политики и други. Откроява се и специфичен профил на мигрантите – социален, културен, икономически, който отразява новите характеристики на миграцията от Китай. Посочва се, че основата си тази миграция е предимно трудова, с оформени икономически стратегии, нуждаещи се от специфична среда за развитие. Необходимите условия са свързани преди всичко с икономическите дадености, търсейки се най-вече нови, недоразвити или нестабилни пазарни структури, които не само позволяват, но и имат нуждата от предлаганите услуги и стоки на китайския бизнес. Влияние върху този процес имат и държавните и институционални политики, които позволяват и благоприятстват установяването на мигрантите.

В следващата идейна част фокусът пада върху един подвъпрос, който разглежда китайската миграция към България, като част от специфичен миграционен процес от Китай, осъществен от конкретни мигранти към определени дестинации, който може да се наблюдава в множество европейски държави. Именно затова проблемът е поставен в общоевропейски план, чрез който да се очертаят съществуващите досега миграционни практики на китайските мигранти и новите

модели. Показва се как китайската миграция се разширява от традиционните си дестинации в Европа и започва да се разпростира към незасегнати до този момент държави. Изборът на нови дестинации е насочен към предимно развиващи се държави със сходни икономически и политически реалности, които обуславят и появата на определен тип мигранти, със специфични трудови модели, локални и социални специфики. Регистрира се, че този модел миграция е ориентиран предимно към държавите от Източна, Югоизточна и Южна Европа, които позволяват развиването на този специфичен тип миграционна активност и дейности. В хода на изследването става ясно, че не може да се говори за географска обособеност и подобни миграционни процеси могат да се открият в други части на света. В този смисъл те са глобално явление, специфичните белези на което са свързани с характеристиките на конкретния локален контекст. Липсата на вече създадени китайски мигрантски общности също има решаващо значение за насочването на по-голяма част от съвременния миграционен поток от Китай към Европа, именно към тези нови дестинации. Това е свързано с моделът на етническият бизнес, който е свойствен за китайските мигранти. Липсата на установена китайска група и съответно свободната етническа ниша е основен мотив при избора на конкретните дестинации, измежду които е и България. Допълнителен стимул е и не толкова стриктната имиграционна политика в тези страни, в сравнение със Западна Европа.

Последвалото ограничаване на явлението е в по-тесния източноевропейски план, търсейки се отговор и на друг подвъпрос, според който миграцията на китайците към България е проявление на един общ поток и мобилност на китайците в тази част на континента. Чрез сравнителния план се отчита, че сходното икономическо развитие и пазарни структури са в основата на оформянето на аналогични китайски общности в тези държави в началото на 90-те години на 20-ти век, както и за редица извъневропейски дестинации, които приемат същия миграционен поток. По същото време капиталистическата ориентация на някои части от източното крайбрежие на Китай набира сила, която се изразява в появата на множеството експортно ориентирани търговски предприятия, чиято продукция в голям процент се реализира от създадените от мигрантите, китайски търговски зони в дестинациите. По този начин държавите от Източна и Югоизточна Европа, които в този момент тепърва навлиза в съвременното си капиталистическо развитие, стават особено перспективна дестинация за китайците и центрове за търговия с китайски стоки започват да се появяват в повечето столици от

региона. От значение са и отделните национални политики и това е особено видно от ситуацията в Унгария, когато през 1989-та година страната въвежда безвизов режим за китайските граждани. Един от видните изследователи на китайската миграция към Унгария, твърди че именно новопридобитите в следствие на капитализма, стандарт на живот, вкусове и търсене на стоки, които са дефицит в страната в този период, провокират това политическо решение. Ефект от него е изключително интензивен поток на китайци към Унгария, които навлизат през трите години на съществуване на безвизовия режим. В действителност големият брой китайски имигранти, налага прекратяване на тази политика, но установените вече китайци се оказват решаващи за последвалото създаване на много от общностите в Югоизточна Европа. Подобно на повече държави от региона, България се явява дестинация приютяваща китайците, за които Унгария става твърде тясна.

Следващата задача е да се даде отговор на въпроса за начина на установяване на китайските мигранти в България и конкретиката при избора ѝ като дестинация. Посочва се трудността в регистрирането на модела за влизане в страната, за което до голяма степен причина е нелегалния статут на мигрантите. Това, което се разбира като общовалиден модел за повечето мигранти е пристигането в България с помощта на структури в Китай, с неясна и най-вероятно нелегална дейност, специализирали се в преноса на мигранти и комерсиализиращи миграцията. От друга страна се засича и наличието на фактори в България подпомагащи процеса, сред които са помощта на установените вече мигранти, либералната политика на страната, възможните начини за легализация на нелегалните мигранти. Спрямо примерите за движението на мигрантите се маркира като погрешна тезата, че китайците предприемат миграция към България, за да я използват в следствие като трамплин към Западна Европа. Въпреки, че подобни примери съществуват, се отчита, че те не са преобладаващият модел и че понякога това е решение взето след оценка на ситуацията в България. В допълнение са множеството примери на мигранти, които идват тук от други европейски държави.

Чрез концепцията за миграционните мрежи се предлага схемата за оформяне на мигрантската общност след първоначалния контакти между изходната точка и дестинацията. От приложения емпиричен материал става ясно, че именно верижната миграция стои в основата на миграционния процес от Китай към България. След като веднъж се установява първоначалната миграционна линия, започва едно движение на хора с нарастващ темп, поради разрастването на групата и разширяването на мрежата.

Един от пиковите на тази миграция е края на 90-те години и началото на новото хилядолетие, което е свързано с икономическото затруднение в Китай в този момент и показва как процесът е двупосочен и е резултат както от изтласкващите, така и от привличащите фактори. Изглежда политиката на България също благоприятства този процес, което обикновено се отчита в корелация с западноевропейските политики, сочени от респондентите за затрудняващи в по-голяма степен миграцията. Въпреки това, както се вижда и в глобален мащаб, миграционните политики на отделните националните държави са вторичен фактор. Основния фактор в избора на дестинация се явява наличието на информация, комуникация и социални връзки с вече установени мигранти. Проявява локалната и родствена основа на социалната мрежа, която е в основата на мигрантските отношения и практики. Тя дава своето отражение във високото ниво на доверие, лоялност и сътрудничество и показва, че миграцията и последвалото устойчиво развитие на мигрантите се случва, именно заради това взаимно припознаване и помощ между членовете на мигрантската мрежа.

ТРЕТА ГЛАВА:

Следващата глава е посветена на живота на китайските емигранти в България. Тук в най-голяма степен се представят и обсъждат резултатите от направеният анализ на емпиричния материал. При представянето на основните аспекти от мигрантския живот се впитат и хипотезите за същността на наблюдаваните явления, опирайки се на предложените концептуални модели, изградени както на база на емпиричния материал, така и на сравнителния анализ на литературата по проблема. Акцентира се върху наличието и функционирането на мигрантските мрежи и вътрешничното взаимодействие, както и на транснационалните отношения и модели, които заедно играят ключова роля при конструирането на икономическите структури, социалното общуване и динамиката на груповия живот, идентичността на мигрантите и тенденциите в развитието на общността.

До голяма степен това е една трудова миграция, макар да не съм съгласна с идеята, че доминирането на икономическия фактор има императивно влияние върху миграцията. Понятието трудова миграция в настоящето изследване показва само аспект на миграцията. Поради неговата относителна тежест, която е преимуществено по-голяма спрямо останалите мотиви и изражения на миграцията, структурата на това представяне започва с трудовата дейност на китайците тук, представяйки основните им

икономически сфери и предприемачески дейности, които се заключват почти изцяло в две трудови сфери – търговията с евтини стоки от Китай и ресторантьорството. Показва се, че това е общият модел на новите китайски мигранти в Европа, което е израз на възприетия подход, да се аргументират поставените в началото хипотези за същността на китайската миграция в България и едновременно с това да се разкриват нейните характеристики. Тези трудови ниши са следствие от една страна на пазарните реалности в Китай и възможностите на конкретните мигранти, а от друга от особеностите на локалния контекст на дестинацията. Така например в България, макар в началото повечето китайци да се ориентират към търговията, в последствие се установява, че рестораньорския бизнес тук е по-предпочитан и се налага като преобладаващия модел, което е специфично развитие спрямо локалните условия. Факт е, че най-дългогодишните и проспериращи мигранти днес са от сферата на ресторантьорството и именно и те показват по-голяма степен на уседналост и включеност в българското общество. Още по-значим от локалния контекст, се оказва моделът на етническият бизнес, който е в основата на мигрантските икономически дейности. Трудовите отношения на китайците тук са почти изцяло са в резултат на личните контакти и съществуващата мигрантска мрежа и нейния капитал. Напълно неформална и доста имплицитна, тази социална мрежа и свойствените за нея ценности и отношения, имат голямо значение за развитието и устойчивостта на тези мигрантски предприятия. Всички, китайци се насочват към вътрешните бизнес дейности, защото смятат, че това е най-добрия модел за успех. Семейният бизнес също се явява част от модела на китайските предприятия и е свързан със спецификите на мигрантския живот, начина на миграция, наличието и функционирането на мигрантската мрежа. Отчита се, че етническият бизнес и семейната фирма са предпочитания модел, тъй като чрез тези известните, изпитани и овладени икономически модели, китайците снижават максимално неизвестните и рисковете, които неминуемо се крият в мобилността. Този трудов модел се оказва, че в значително по-малка степен се влияе от “западните” практики и от условията на пазара, показвайки високо ниво на гъвкавост и успявайки да изпълни пределите на възможностите, които се разкриват пред него. Гъвкавостта е именно една от характеристиките на съвременното глобално общество и като цяло може да се заключи, че китайците имат всички предпоставки и са може би едни от тези, които най-активно се опитват да направят новите реалности свое предимство. Не без връзка и транснационализмът е особено свойствен за трудовия модел на тази мигрантска група. Естеството и успехът на търговските им дейности се крепят върху

комбинацията от транснационалните специфики и ресурси, които притежават и наличието на мигрантската мрежа. Запазването на този бизнес модел на китайците у нас, в този 20 годишен период е доказателство за специфичния характер на китайските предприятия, които до голяма степен са обвързани със националните и културни специфики и тяхната относителна независимост от особеностите на локалните условия. От значение е и липсата на знания и умения, за взаимодействие с локалната среда, които до някъде насочват усилията на мигрантите преди всичко в рамките на етническата група. Но същото така е факт, че с усвояването на местните специфики и ресурси, трудовият модел и дейности остават в сферата на етническата структура. Отчитат се и опити за разширяване на икономическите практики (като развитието на земеделски предприятия), но е видно, че и те продължават да целят и да се случват благодарения на етническите взаимоотношения. По този начин се откроява колко значими за китайците са социалните отношения и културните ценности. Китайците оценява своята социална мрежа, като това, което им дава стабилност, сигурност, гаранции за успех и дори преимущество. Обръща се внимание и на специфичното отношение на китайците към труда, който се възприема като израз на тяхната културна специфика и в действителност има приоритетно място в жизнената стратегия. Всичко това до някъде изяснява причината за тяхната капсулираност и индиферентност към локалната среда и типа общност, който те конструират.

Разбирането за общностния модел на китайската мигрантската група е задача на следващата част. Тук е направен е опит да се очертаят съществуващите мигрантски практики и структури, участващи в процеса на комуникация между мигрантите и конструиране на общностния живот. За целта са показани и пространствените измерения при обособяване на групата, наличието или липсата на образувания като “китайски квартал”, места и събития бележещи колективни прояви, мигрантските организации и политики. Като цяло се засвидетелства ниска степен на етнично обособяване, публичен живот и групова комуникация. Много малко са дейностите на китайците извън сферата на работните отношения и дори в свободното и празничното време не се проявяват никакви специфични общностни форми. Китайците в България са далече от етническия и културен живот, който имат тези в старите китайски дестинации, със съществуващи китайски квартали. Липсват дори формални представителни организации, каквито могат да се открият в други източноевропейски държави. От една страна това е резултат от всекидневното концентрирано върху

трудова сфера, но и скорошната миграция има своето значение за изграденото чувство за локална общност. Отчита се, обаче и тенденцията за все по-разпръснат и индивидуален начин на живот, в който единствената реална социална комуникация все по-често се простира до рамките на семейството и най-разширено, до няколко близки семейни единици. Това показва, че реалностите на съвременността са най-активният елемент в оформянето облика на новите мигрантски групи. Това, което има най-голям ефект върху изграждането на общностните форми е чувството за принадлежност и именно то изглежда претърпява най-чувствителна промяна от новите условия. Ефекта на глобализацията, чрез технологии, политики и идеи, променя време-пространствените взаимодействия до непозната степен. Мобилността и комуникацията в днешни дни позволяват социалното общуване да не бъде обвързано само с мястото на пребиваване.

От значение за анализа и заключенията върху този план от живота на мигрантите има последващото представяне и анализ на факторите, които участват във формирането на мигрантска идентичност на китайците у нас. За целта се маркират индивидуалните и колективни маркери на идентификация; националната принадлежност; идеята за етничност; отношението и взаимодействието с родното място и организацията на капиталовите потоци и стратегии; семейната структура и значението ѝ за конструиране на идентичността, възпроизвеждането на културните и социални модели; езика и образованието. Тука за пореден път обяснителния подход се опира на идеите на транснационализма, прилагайки се и различни примери онагледяващи го. Така например пазарувайки в един китайски магазин, аз бях в много по-дистанцирана социална комуникация с продавача, отколкото той със семейството си, намиращо се в родината им, тъй като дори в момента когато ми подаваше покупките, той говореше с внучката си в Китай, чрез една аудио-визуална онлайн платформа. Това е практиката на повечето китайци тук. Те говорят с дома по телефона, компютъра, пътуват до там, колкото имат финанси и време, гледат китайска телевизия и с изключение на най-младите, не искат да говорят никакъв друг език, освен родния. Те имат и планове за дома, изпращат средства на семействата си, а някои и влагат пари за благоустрояването на родното място. Без значение дали от емоционална привързаност или прагматични подбуди, погледът на всички продължава да е насочен повече натам, от колкото към моментното им местожителство. Това в значителна

степен се отразява и обяснява понижения интерес и енергия в изграждането на своята битийност тук.

Мигрантския живот, обаче оказва влияние и неминуемо променя възприятието и ценностната ориентация на китайците тук спрямо тези, които не са мигрирали. Това се засвидетелства в повечето разговори, като е приемано не еднозначно. От една страна има носталгия по отмиращите достойнства на традиционния живот, най-вече в представата за голямата сплотеност и солидарност в отношенията. Но се вижда и как повечето мигранти оценяват положително и целят “западния” начин на живот и цялата им стратегия е изградена, така че да могат да се възползват максимално от тези позитиви, било то като стандарт на живот, образование или нови перспективи за развитие. От една страна се засвидетелства опит да се запази традицията, като нещо ценно, като това което ги прави китайци. Това е особено видно в брачния модел, структурата и функцията на семейството. От друга страна се вижда положителната оценка, че имат свободата да живеят извън изискванията на по-задължаващата и до някъде консервативна традиционната среда.

Китайците днес, обаче са значително облекчени от възможностите за транснационален начин на живот, който им се предоставя в съвременността. Транснационализмът всъщност показва опита да се овладеят тези две сфери на живота им – новата, модерната и традиционната. Той не е просто начин да се остане във връзка с близкия им и емоционално притегателен свят, макар това да е валидно в голяма степен. Но освен това той е и ресурс. Виждаме го например в стратегията на китайският ресторантьор, който предпочита да прати сина си да учи, не толкова на запад, а в Хонконг, защото там е едновременно съвременно и традиционно. Още по-важното, той прави аналогия с българската реалност, което охарактеризира най-големия ѝ позитив.

Най-накрая мигрантската китайска група се поставя в контекста на българското общество. Тук се цели да се покаже степента на включване в българското обществено пространство и на усядане, което се изразява най-вече в нивото им на реализация и интеграция в българска среда. Представя се отношението и реакцията от страна на българското общество. Китайската група в България, като всяка мигрантска общност не е статична, поради което е отделено място и на анализ на техния променящ се социален, икономически и културен профил. Тенденциите в развитието са най-видими при изграждането на различни стратегии за бъдещето. Прави се опит и да се отчете динамиката при смяната на поколенията. Като цяло се очертава един временен

статут, при който настоящите транснационални практики са успешни и удовлетворяващи, а решението за бъдещия живот още не е съвсем ясно и се колебае между няколко варианта, в зависимост от развитието на различни фактори. Един от тях е до колко установяването и успехът тук са позволени и окуражени от локалния контекст. Засвидетелства се, че до колкото има отрицателно влияние то е не от страната на ежедневното общуване, а резултат от държавната политика. Повечето китайци отчитат положително социалната и културна среда в България. От една страна стои спокойния живот, липсата на особени расови и дискриминационни политики и обществени дискурси. Също така като важни фактори се открояват сравнително модерното здравеопазване и образователни институции. В синхрон това са основните мотивации извън икономическите обстоятелства, за избор за трайно усядане в България. Икономическият мотив все пак се явява водещ за момента и предполага трайното усядане на успешните предприемачи и напускането на страната на тези, които бизнес стратегиите не се осъществяват. Мнението на повечето китайци е, че в момента в Китай заплатите са по-добри и че страната не прекъснато се развива и става все по-желано място за живот. Част от тях смятат, че биха били по-успешни в момента, ако бяха останали в Китай. Очертава се, че в много случаи направената инвестиция в миграцията в България е задържащия фактор и в действителност Китай започва да изглежда по-перспективна дестинация. В този смисъл до къде ще стигне развитието на Китай и колко притегателна ще стане икономическата обстановка там, са решаващи за в бъдещето развитие на китайските мигранти. Политиката на КНР показва влагането на не малко усилия както за насърчаване, така и за подържането на неразривна връзка с китайските мигрантски общности в цял свят, които се разглеждат като ценен актив. Веднъж като източник на финансови ресурси – лични или вложени в държавни политики, които имат изключително осезаемо влияние за развитието на цели региони. Този ефект е позитивно оценен от китайската политика и активно употребен, чрез новите финансови инструменти, като например „диаспорните облигации” или най-малкото подпомогнат, чрез улеснение на транзакцията на финансовите капитали.

Тенденцията в развитието на китайците у нас, в настоящето има два основни аспекта – показва една колебаеща се маса от мигранти, която още не е взела окончателно решение за трайно усядане и в същото време едно нормализиране на потока на мигранти, чийто темп вече не е на нарастване, а на намаляване на общността. В момента китайците в България са на половина по-малко от най-големия си брой през

първото десетилетие на 21-ви век. Това в голяма част е ефект от усвоената вече ниша на възприетия етнически модел на китайския бизнес. Пристигането на нови мигранти в днешния момент е улеснено от създадената мигрантска мрежа, но икономическия успех не е толкова лесен, колкото през 90-те години, когато етническата ниша е още незапълнена. Това показва, че социалната мрежа сама по себе си не е решаваща за създаването и съществуването на мигрантската общност, а е само механизъм влияещ на формата, функцията и темпа на оформяне и развитие на мигрантските структури. Както, обаче се посочи миграционната мрежа предполага продължаването на миграционната линия, въпреки отпадането на първоначалните условия, които я създават. В този смисъл, китайската общност у нас едва ли ще изчезне, въпреки до сега се е свила на половина. Както се вижда от стратегиите на най-приспособените мигранти, те търсят позитивите и нови начини за успех в българската реалност и до момента усилията им изглежда са успешни. Съвременния пазар, възможностите за бизнес на частните предприемачи днес и най-вече степента на гъвкавост на китайците и транснационалната им специфика, са израз на едно изключително динамично явление, което до голяма степен ме спира да правя каквито и да е било категорични заключения, за бъдещето на тази мигрантска група в България.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Заключението представя в синтезиран вид осъществените задачи и основните изводи.

АВТОСПРАВКА

за приносите на дисертационния труд

- Осъществява се първото цялостно и дълбочинно изследване на миграцията от Китай към България
- Допринася се за обогатяване на родните миграционни изследвания, чрез изследване на проблем, който до този момент не е обект на проучване от страна на българската етнологика наука.
- Чрез представените и употребените теоретични модели, се увеличава набора от български миграционни текстове, предлагачи и показващи конкретно приложение на актуални концептуални инструменти
- Темата, като цяло, както и отделни елементи на дисертацията се фокусират върху едни от най-актуалните въпроси в научния дискурс върху миграционните процеси, сред които са тези за: глобализацията; новите измерения на мобилност и комуникация; транснационализъм; миграционните мрежи; нелегалната миграция; държавните и институционални политики по проблемите на миграцията; новите икономически инструменти и ефекти произлизащи от миграцията; и др.
- Допринася за развитието на световната научна литература върху миграцията от Китай, като реализира изследване на китайска мигрантска група в непроучена до момента дестинация
- Обогатява научните извори за китайската миграция с нов етнографски емпиричен материал
- Насочва вниманието към една от новите мигрантски общности у нас, която в голяма степен е непозната, както в научната среда, така и публичното пространство
- Засяга и дава яснота върху развитието на глобални процеси, които имат значение и отражение върху българското общество

- Маркира ефекти от миграционните процеси върху локалния контекст и в частност тези от образуването на нови имигрантски групи в Българи

Списък на публикациите по темата на дисертацията:

1. Трудови миграции: теоретични концепции. В: Докторантски и постдокторантски четения 2011. София, 2013

<http://lib.sudigital.org/record/19686?ln=bg>

2. Китайците в България. В: Докторантски и постдокторантски четения 2013. (под печат)
3. Глобалната китайска миграция. В: XX Кюстендилски четения “Фаталното в историята” 2013. (под печат)